

OBVEŠČEVALNA SLUŽBA IN TAKTIKA DELOVANJA
PARTIZANSKIH ENOT NA PRIMERU DELOVANJA
V LJUBLJANSKI POKRAJINI

Tomaž KLADNIK

Slovenska vojska, Poveljniško-štabna šola Slovenske vojske
Engelsova 15, Kadetnica, 2111 Maribor, Slovenija
e-mail: tomaz.kladnik@mors.si

IZVLEČEK

Avtor na podlagi proučevanja arhivskih virov in literature obravnava ustanovitev, organizacijo in delovanje partizanske obveščevalne službe v Ljubljanski pokrajini oziroma sedmem korpusu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije ter njen vpliv na taktiko delovanja partizanskih enot v bojih proti nemškimi in notam Slovenskega domobranstva.

Ključne besede: Slovenija, 2. svetovna vojna, Ljubljanska pokrajina, obveščevalne službe, Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije, 7. korpus NOV in POJ

I SERVIZI SEGRETI E LA TATTICA OPERATIVA DELLE UNITÀ PARTIGIANE
ILLUSTRATI SULL'ESEMPIO DELLE OPERAZIONI NELLA PROVINCIA DI
LUBIANA

SINTESI

Sulla base di fonti archivistiche e bibliografiche, il contributo tratta il tema della fondazione, organizzazione e operazione del servizio segreto partigiano nella Provincia di Lubiana o, meglio, in seno al VII Corpus dell'Esercito popolare di liberazione e dei distaccamenti partigiani della Jugoslavia, nonché il suo influsso sulla tattica operativa delle unità partigiane nelle battaglie contro l'esercito tedesco e le unità della Difesa territoriale slovena.

Parole chiave: Slovenia, seconda guerra mondiale, Provincia di Lubiana, servizi segreti, Esercito popolare di liberazione e distaccamenti partigiani della Slovenia, VII Corpus dell'Esercito Popolare Jugoslavo di Liberazione in Slovenia

UVOD

Namen članka je prikazati pomen vojaškega obveščevalnega delovanja znotraj vrst partizanskega gibanja, predvsem v odnosu do nasprotnika in glede uspehov v bojnih akcijah oziroma kako so izkušnje in spoznanja le-teh vplivala na samo spremembo vojaškega delovanja v partizanski vojski. Obsežna memoarska kakor tudi strokovna in znanstvena literatura o partizanskem gibanju sta naslovno tematiko sicer obravnavali (npr. Dornik Šubelj, 1999; K. F. [Selin], 1978; Lindsay, 1998; Vresnik, 1987 in 1988; Vresnik, Jerkič, 1999; Maček, 1981; Svetina, 2004), vendar ne poglobljeno in brez poudarka na med seboj vzročnih posledicah partizanske vojaške intelligence. Tako je cilj prikazati partizansko vojsko kot vojaško strokovno organizacijo, v kateri je imela komunistična partija sicer odločujoč vpliv, vendar je bilo treba za uspehe v spopadu z vojaško izkušenim in dobro izurjenim ter opremljenim in oboroženim nasprotnikom slednjega dobro poznati in se na boj z njim strateško, predvsem pa taktično dobro pripraviti.

TEORETSKA IZHODIŠČA

Vsaka vojna, ne glede na njeno obliko, predpostavlja doseganje določenega političnega cilja s silo, s tem, da z oboroženim delovanjem upočasni oziroma negira nasprotnika. V primeru okupacije med drugo svetovno vojno je bilo to zanikanje nacionalne svobode, pravice posameznega naroda, da sam upravlja svoje nacionalno ozemlje. Tako je bila tudi cilj partizanskega odpora vojna proti okupatorju, osvoboditev in pravica do nacionalne neodvisnosti. Vendar pa to ni bil nujno edini cilj partizanskega načina vojskovanja, saj so se lahko vzporedno s tem uresničili tudi drugi cilji, kot je bila sprememba družbene ureditve ali pa bolj pravično reševanje problematike razmejnitve med posameznimi državami. Vsi nacionalni politični cilji se običajno ne morejo rešiti samo z vojno oziroma eno vojno. Zato se morajo cilji, ki se hočejo doseči s pomočjo vojne, postaviti tako, da bodo le-ti v skladu z možnostmi, pri katerih pa vsekakor igra odločilno vlogo moč nasprotnika. Tako je bilo treba v vsakem konkretnem primeru pravilno oceniti, katere cilje je v danih okoliščinah možno uresničiti in katerih ne. V vsakem primeru pa je bilo možno s partizanskim načinom bojevanja nasprotniku, sovražniku, okupatorju preprečiti, da je uresničil cilje okupacije in s tem odložiti hiter konec vojne, kar je pomenilo preprečiti poraz (Kleut, 1960, 22).

Protipartizanska strategija in taktika sta težili k temu, da se ugotovi, kje so najšibkejše točke partizanske vojske in napad usmeriti v njih. Te so bile v glavnem v podpori prebivalstva, oskrbi, poveljevanju in v zvezah. Nasprotnik je deloval s predpostavko, da so partizani prepričani, da jih na njihovem ozemlju ponoči in ob slabem vremenu ne more nihče napasti, zato so se pravila protipartizanskega boja osredotočila ravno na to. Najpomembnejše je bilo ohraniti tajnost premika in izvesti presenečenje, ker se je predvidevalo, da so bili partizani v obrambi slabi. Osnovna oblika manevra v protipartizanski taktiki pa je bila obkolitev, katere namen je bilo uničenje ali zajetje nasprotnika. Tako je bila najuspešnejša taktika boja proti partizanski vojski ravno ta, partizanska, pri čemer mu je bila neprecenljivega pomena pomoč prebivalstva. Okupacija in hkratni protiparti-

zanski boj sta za obvladovanje razmer obenem zahtevala angažiranje velikih sil, ki jih je bilo zelo težko odvajati z bojišča; vsak okupator je iskal namreč možnost, da se izogne angažiranju večjih lastnih enot, ki so mu bile potrebne na bojišču, hkrati pa primanjkljaj enot, za potrebe okupacije in protipartizanskega boja, poiskati na drugi strani. V prvi vrsti si je prizadeval, da izmed civilnih prebivalcev, emigrantov in drugih, ki niso bili zadovoljni z dotedanjim potekom dogodkov oziroma razmer, oblikuje enote, ki jih bo lahko razglasil za svoje zavezniške enote. Njim je postopno predal odgovornost za ohranjanje miru na okupiranem ozemlju. Če pa so se izkazale, da obvladujejo položaj in naloge, jim je lahko prepusti tudi pravico do organiziranja in izvrševanja oblasti s tem, da jim je ob bok postavil svoje svetovalce (Subotić, 1981, 21–29).

Poleg oblikovanja vojaških enot si je prizadeval, da omenjene skupine domačega prebivalstva vključi tudi v policijske, obveščevalne, propagandne, upravne in gospodarske službe ter v specialne enote in naloge protipartizanskega boja. Pri tem pa sta obstajali bojazen in previdnost, da bi bilo lahko prehitro in preveliko koriščenje takega izvora sil, tako v političnem kot v vojaškem smislu, izredno nevarno. To pa zato ker se lahko v civilni in vojaški aparat okupacije, pod navideznim prostovoljnim sodelovanjem, vključi veliko število patriotov, ki lahko nasprotniku, partizanom in drugim zaveznikom posredujejo dragocene podatke in ob ugodnem trenutku prestopijo na njihovo stran. Kakor hitro je obstajal sum lojalnosti, so tako osebo premestili na dolžnost, kjer ni mogla razpolagati s pomembnejšimi podatki, oziroma so jo poslali v tujino ter ji s tem onemogočili povezavo z domačim krajem ali jo internirali. Če pa okupator na določenem ozemlju izmed domačega prebivalstva ni mogel oblikovati sil za pomoč v protipartizanskem boju oziroma so bile te zanemarljivo majhne, je izkoristil drugo možnost, to je neenotnost sil odpora. Če so v silah odpora obstajala nesoglasja, politična ali organizacijska, je okupator, s spretnim obveščevalnim, diplomatskim in propagandnim delovanjem ter s pomočjo denarja in drugih uslug, poskušal ta nesoglasja poglobiti tako, da je v odporniškem gibanju prišlo do razcepa in nato tudi do oboroženega spopada. Neenotno in med seboj bojujoče se odporniško gibanje pa postane tako za okupatorja popolnoma nenevarno (Kleut, 1960, 22).

ORGANIZACIJA OBVEŠČEVALNE SLUŽBE PARTIZANSKIH ENOT

Osnovno sestavo, delovanje in naloge partizanskih enot je opredeljeval Partizanski zakon, ki ga je že julija leta 1941 izdalo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Tako je bilo v 1. členu zapisano, da so partizanski oddelki sestavljeni iz prostovoljcev – partizanov, ki se hočejo zavzeto in vztrajno, z orožjem v roki "[...] boriti za velike cilje slovenskega naroda, proti jarmu okupatorskih fašističnih tlačiteljev [...]", za pravice delovnega ljudstva. V boju bodo tesno povezani s slovenskimi ljudskimi množicami in vsemi narodi, ki se bore proti "fašističnim razbojnikom", naslanjajoč se "[...]" operativno na vojaško akcijo slavne Delavsko Kmečke Rdeče Armade Sovjetske zveze "[...]" ter da ne bodo odložili orožja, dokler ne bodo uresničili svojega cilja (ZDP NOV, 1941, VI/1, dok. 5, 34). Določila Partizanskega zakona, ki so na eni strani zelo podrobno določala podobo partizanskega boja in borca, so na drugi strani pustila zelo veliko svobodo in pristojnost posameznim poveljnikom enot in političnim komisarjem.

Slovenska partizanska vojska je končno formacijo dobila s kapitulacijo Italije septembra 1943 in razglasitvijo splošne mobilizacije v NOV (Narodnoosvobodilna vojska) vseh za orožje sposobnih moških, ko so nastajale v sestavi obeh divizij nove brigade. S povečanjem divizij pa je bilo prav tako treba okrepiti vlogo Glavnega štaba, zato so kot vmesni organ med divizijskim in glavnim štabom, 3. oktobra 1943, po predhodni odobritvi vrhovnega komandanta NOV in POJ (partizanski odredi Jugoslavije) ustanovili 7. korpus NOV in POJ, z nalogo delovanja na Dolenjskem in Notranjskem, decembra pa še 9. korpus, z 31. (Triglavske) in 30. (Goriško) divizijo, katerega enote so delovale na Gorenjskem in Primorskem. Tako je dobila ob koncu leta 1943 Narodnoosvobodilna vojska Slovenije ureditev, kakršna je ostala do konca vojne, in sicer: Glavni štab, ki je vodil dva korpusa in 4. Štajersko operativno cono, v sestavi katerih je bilo pet divizij in nekatere samostojne brigade, odredi in bataljoni (Klanjšček, 1976, 482).

S postopno rastjo partizanske vojske se je organizacijsko spreminjala tudi organizacija obveščevalne službe, ki je bila dokončno oblikovana oktobra 1943, z oblikovanjem Glavnega štaba, dveh korpusov in Štajerske operativne cone. Organizacijska sestava obveščevalnih centrov korpusov in cone je bila odrejena z odredbo Glavnega štaba NOV in POS (partizanski odredi Slovenije) z dne 7. marca 1944. Tako so obveščevalni center sestavljali šef centra, prvi drugi, tretji in četrti pomočnik ter administrativno osebje. Odgovornost šefa centra za uspešno in intenzivno delo centra je bila tako obveščevalnemu oddelku Glavnega štaba ter ožjemu štabu korpusa ali cone. Vsaj vsakih štirinajst dni je moral sklicati sestanke s šefi podrejenih obveščevalnih centrov, na katerih so obravnavali "pereča vprašanja in delo obveščevalnega aparata" ter jih zaključili s sklepi za nadaljnje delo, o katerih je moral pošiljati poročilo v Glavni štab vsakega 1. in 16. v mesecu. Organizirati je moral obveščevalne tečaje. V soglasju s štabom je izbiral obveščevalni kader ter dajal soglasja za njihovo premeščanje, tako da je obveščevalni aparat deloval nemoteno tudi brez njegove stalne osebne prisotnosti. Prvi pomočnik je v centru nadomeščal odsotnega šefa, sestavljal je dnevno situacijsko poročilo za nadrejene, enake in podrejene obveščevalne centre, katerega zaključki so morali opozoriti na pomembnejše spremembe in nakazati smer nadaljnega razvoja dogodkov ter vodil evidenco o obveščevalnih kadrih. Obveščevalce so zbirali iz operativnih enot, katere so pošiljali v korpusno podoficirsko šolo in to na tritedenski pehotni tečaj, ki so ga nadaljevali z dvotedenskim obveščevalnim tečajem. "Oni gojenci, kateri pokažejo posebno sposobnost [...]" so bili poslani na pettedenski oficirski tečaj pri Glavnem štabu za Slovenijo Jugoslovanske armade. Tako je bilo na tovrstnih tečajih iz korpusa vedno med 15 in 20 gojencev. Drugi pomočnik je bil odgovoren za protiobveščevalno dejavnost (t. i. kontrašpijonažo) v vojski. Tretji pomočnik je bil zadolžen za tajno obveščevalno službo (t. i. špijonažo) v sovražnikovih postojankah, tako da je organiziral obveščevalno mrežo, aparat, kjer še ni bilo sovražnika oziroma tam, kjer so pričakovali ter tako da je bil njen obstanek neodvisen od prisotnosti partizanskih enot. Posamezne sektorje v štabu je moral obveščati o področjih, kjer ni bilo sovražnika, ter o delovanju "pete kolone". Četrti pomočnik je bil zadolžen za obveščevalno dejavnost (t. i. špijonažo) izven meja Slovenije ter na ozemlju Slovenije, katerega Osvobodilna fronta slovenskega naroda (OF) ni uspela organizirano povezati in to tako, da je organiziral in opremljal (z radijskimi oddajnimi in sprejemnimi

aparati) specialne centre oziroma točke, predvsem v prometnih, industrijskih in vojaških centrih. Področja delovanja so bila razdeljena tako, da je 9. korpus organiziral "inozemsko špijonažno službo" predvsem v Italiji in Avstriji, 7. korpus v Italiji in na Hrvaškem, 4. operativna cona pa v Avstriji, na Hrvaškem in Madžarskem. Od administrativne – tipkarske – (po)moči pa se je zahtevala sposobnost živeti se v delo obveščevalnega centra ter da je bila vredna zaupanja, prav tako pa je bila zadolžena za urejanje arhiva.¹

Na osnovi te odredbe je obveščevalno službo 7. korpusa tvoril obveščevalni center korpusa, obveščevalni centri operativnih enot (divizij in brigad), obveščevalni centri zalednih enot (odredov, področij in komand mest) ter specialne obveščevalne točke. Formacija obveščevalnega centra korpusa je bila sledeča: šef centra, prvi pomočnik šefa centra in hkrati referent za informacije z dvema pomočnikoma, drugi pomočnik šefa centra in hkrati referent za notranji sektor z enim pomočnikom, referent za vojsko s pomočnikom, trije do štirje obveščevalni oficirji ter šef administracije z administrativnim osebjem. Struktura formacije ostalih podrejenih obveščevalnih centrov je bila podobna, s tem, da se je po hierarhiji navzdol zmanjševalo število pomočnikov in povečevalo število obveščevalnih oficirjev oziroma podoficirjev. Naloge obveščevalnih centrov operativnih enot so bile, da so s svojimi obveščevalnimi častniki in podčastniki delovali v sestavi bojnih patrolj, nadzorovali sektorje delovanja enot ter izvajali zbiranje podatkov in informacij (ogledniško in informativno službo). Naloga obveščevalnega oficirja za notranji sektor je bila organiziranje terenske civilne obveščevalne mreže in vzpostavljanje obveščevalnih kanalov v nasprotnikove postojanke. Obveščevalni oficir za lovljenje sovražnih vojakov pa je proučeval načrte premikov manjših nasprotnikovih enot in posameznikov ter jih s pomočjo jurišnih enot lovil (v diviziji je bila to četa, v brigadi pa vod). Obveščevalni centri zalednih enot so v glavnem nadzirali območje, na katerem so se enote nahajale. Njihova glavna naloga pa je bila vzpostavljanje obveščevalnih kanalov v sovražnikove postojanke ter tako pridobiti čim več podatkov o sovražniku ter načrte postojank, ki so jih za svoje delovanje potrebovale operativne enote.²

Naloga specialnih obveščevalnih točk je bila, da so obveščevalni častniki in podčastniki, ki so delovali v sestavi le-teh ter preko svojih obveščevalcev v sovražnih postojankah, spremljali in poročali o nasprotnikovih premikih na vseh komunikacijah, ki jih je uporabljal, ugotavljali njegove koncentracije v njegovem zaledju in pravočasno javljali vse sovražne premike proti partizanskim enotam. Na sektorju 7. korpusa je delovalo osem specialnih obveščevalnih točk, in sicer: na sektorju Gorjanci, ki je nadziral postojanke in ceste; na sektorju Novo mesto – Brežice; dve obveščevalni točki na sektorju Kočevje, ki sta nadzorovali sovražno postojanko Kočevje in "imeli vse pripravljeno" za nadzor cestnega prometa nad cestami Črnomelj–Kočevje ter Brod na Kolpi–Kočevje; na sektorju Ribnica, ki je nadzorovala postojanke Ribnica in Velike Lašče ter registrirala cestni in železniški promet na komunikacijah Kočevje–Grosuplje; na sektorju Mokrc,

1 ARS-AS 1482, 7. korpus NOV in POJ, tehnična enota (t.e.) 9, Odredba Organizacijski sestav obv. centrov korpusov in cone, 7. 3. 1944.

2 ARS-AS 1482, 7. korpus NOV in POJ, t.e. 9, Odredba Organizacijski sestav obv. centrov korpusov in cone, 7. 3. 1944.

ki je nadziral sovražne postojanke Velike Lašče, Ig, Pijava Gorica, Podpeč, Preserje in Ljubljana ter cestni promet na cestah Velike Lašče–Grosuplje–Ljubljana; na sektorju Vrhnika, ki je kontrolirala sovražne postojanke in komunikacije na smeri Rakek–Ljubljana; na sektorju Litija za kontrolo postojank na območju meja – Sava ter komunikacij Ljubljana–Zidani most–Sevnica, Litija–Velika Loka in Radeče–Št. Jur pod Kumom–Šmartno; na sektorju Mokronog za kontrolo postojank v dolini Mirne ter prometa na komunikacijah Novo mesto–Trebnje–Št. Vid ter Trebnje–Sevnica. Vse obveščevalne točke so bile stalne, dobro zakrite (zakonspirirane) ter z zmožnostjo delovanja tudi v primeru odhoda partizanskih enot z območja njihovega delovanja. Po večini so bile opremljene z radijskimi oddajniki ter preko telefona ali releja povezane s korpusnim obveščevalnim centrom, tako da so lahko vsako spremembo situacije na terenu takoj sporočile v center, prav tako pa so bile dolžne pošiljati dnevna pisna obveščevalna poročila za sektor, ki so ga nadzirale.³

Pri delovanju obveščevalnih točk korpusa pa je prihajalo tudi do napak, ki so bile na eni strani posledica napačnega delovanja obveščevalcev, ki so delovali na sami točki, na drugi pa protiobveščevalne dejavnosti nasprotnika. Tako so se vesti obveščevalnih centrov o nameravanem izpadu nasprotnika iz Novega mesta v noči med 19. in 20. novembrom 1944 izkazale za neresnične in so bile "[...] namerno lansirane z namenom, da odtegnejo naše edinice, ki so takrat ravno napadale Kočevje". Zato je Glavni štab naročil korpusu, da preveri, od kot podatki o nameravanem izpadu ter koliko in katere nasprotnikove enote so v mestu. Vodje obveščevalnih točk so kot člane točk angažirali tudi civilne osebe, ki so bile del partizanske civilne obveščevalne mreže, ne da bi jih pred tem preverili. Z namenom preprečiti, da bi nasprotnik na tak način v partizanske obveščevalne vrste vrinil svoje agente oziroma da bi po drugi strani preprečili, da bi se na tak način civilne osebe izognile partizanski mobilizaciji, so morali biti na obveščevalnih točkah izključno samo častniki in podčastniki – partizani, ki so bili izkušeni borci, civilne osebe pa so morali prerazporediti v vojaške enote. So pa obveščevalci obveščevalnih centrov, zraven obveščevalnega dela, opravljali tudi drugo dejavnost. Tako so se šef obveščevalnega centra Stari trg ter njegovi sodelavci ukvarjali s "[...] tihotapljenjem v tolikšni meri, da pri tem trpi obveščevalna služba. Posebno tihotapijo s tobakom ter je ta stvar na dnevnem redu". Tako so morali v korpusu zadevo raziskati ter krivce zaslišati in primerno kaznovati oziroma so jih morali premestiti in jim s tem onemogočiti nadaljnje tihotapljenje.⁴

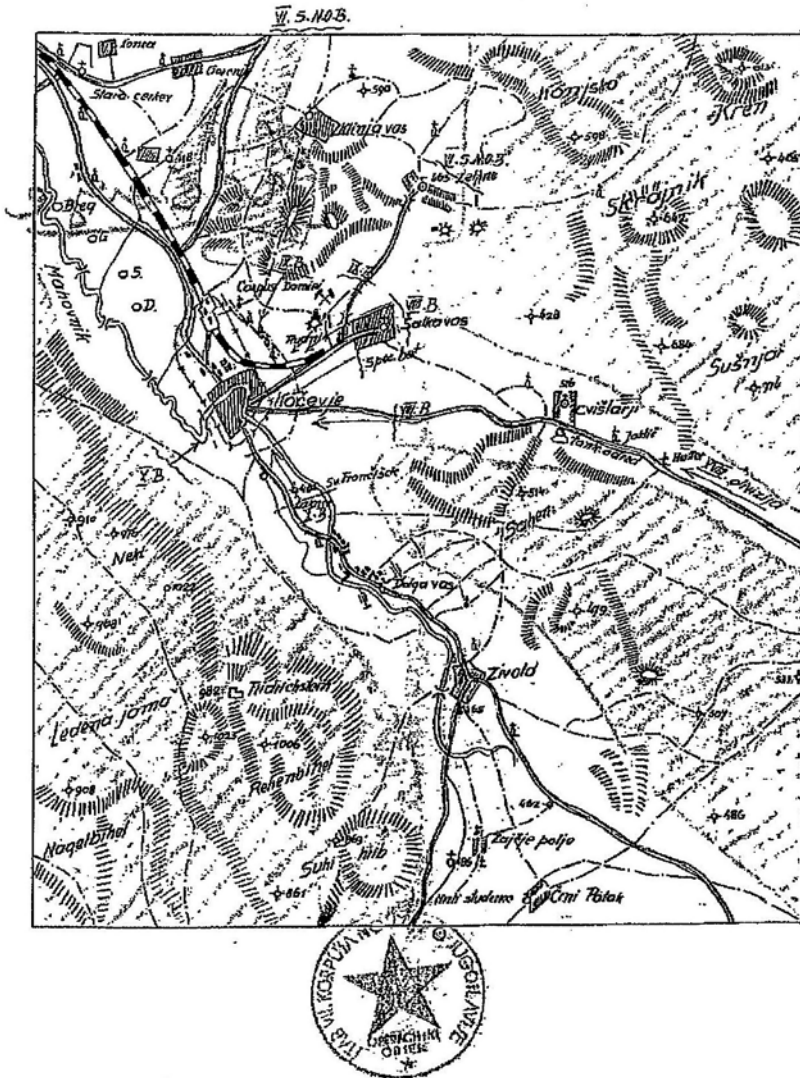
PRIMER DELOVANJA OBVEŠČEVALNIH CENTROV: POSTOJANKA KOČEVJE

Kot primer delovanja obveščevalnih centrov pri zbiranju podatkov o stanju in organiziranju nasprotnikovih sil oziroma postojank na območju delovanja le-teh smo izbrali stanje v postojanki Kočevje.

3 ARS-AS 1482, 7. korpus NOV in POJ, t.e. 9, Odredba Organizacijski sestav obv. centrov korpusov in cone, 7. 3. 1944.

4 ARS-AS 1482, 7. korpus NOV in POJ, t.e. 9, Dopis Obveščevalnega oddelka Glavnega štaba NOV in POS štabu VII. korpusa številka 7037/XI/44, 22. 11. 1944.

Skica k relacijam za Kočevje merilo 1:50.000

Sl. 1: Načrt napada na postojanko Kočevje (ARS-AS 1851, fasc. 21, skica k relacijam za Kočevje).

Fig. 1: Plan of attack on the Kočevje outpost (ARS-AS 1851, fasc. 21, sketch completing the Kočevje relations).

Prvo obveščevalno poročilo je datirano z dnevom 2. oktobra 1944 in vsebuje načrt postojanke Kočevje, ki je bil izdelan "s strani zanesljive osebe" 20. septembra istega leta in od njegovega nastanka v postojanki niso opazili bistvenih sprememb. Postojanka je bila, tako v poročilu, obdana z žico, ki je bila napeljana v obliki štirikotnika višine 1,30 metra in spodnje širine treh metrov. Izdelana je bila iz navadne bodeče žice in v njej ni bil napeljan električni tok. Prehodi v njej so bili zaprti s španskimi jezdecami. V bunkerjih ob prehodih in blokih, ki so vzdržali obstreljevanje s topovskimi granatami 75 mm in so jih Nemci v ta namen sami preizkusili, je bila stalna posadka šestih Nemcev in dveh pripadnikov Slovenskega domobranstva ("bega"). Patulje so se gibale v neposredni bližini postojanke in so občasno izvajale večje in številčno močnejše izpade. Moštvo v postojanki je bilo v moči dveh čet Slovenskega domobranstva in dveh čet Nemcev ter 50 mož komore in tankistov, ki so bili oboroženi z dvema topovoma LeFH kalibra 150 mm in dvema manjšima topova, za katera niso poznali kalibra. V poročilu so predlagali, da se za napad na mesto artilerija razmesti na položajih za grebenom, ki se razteza od Želnj do Cvišlarjem, za pehoto pa bi bil najprimernejši napad s pobočja mestnega hriba oziroma ob pomoči tankov tudi iz smeri Dolge vasi.⁵

Že 12. oktobra pa je odred korpusu posredoval natančne podatke o moštvi in oborožitvi postojanke Kočevje s stanjem na dan 8. v mesecu, ki jih bomo tu primerjali, in sicer navedeno v oklepaju, če se razlikujejo s podatki iz dokumenta štaba korpusa z dne 3. novembra. Skupno je bilo torej v postojanki 600 mož (650), od tega 300 Nemcev (250), ki so pripadali 10. in 12. četi 3. bataljona 14. SS (policijskega) regimenta in so bili po narodnosti: 1/3 pravih Nemcev, 14 Romunov, 6 Hrvatov, 50 Madžarov, 3 Francozi, 1 Poljak, ostalo Avstrijci, njihov poveljnik pa je bil major Maier ter 300 bega (domobranstvo), ki so pripadali 61. in 62. četi (nemške varnostne službe Sicherheitsdienst – SD in pionirski vod 20 mož), poveljnik je bil nadporočnik Zupan. Po zvrsteh so bili vojaki razdeljeni na pehoto: Nemci 250, BeGa 300; artilerijo: Nemci 44 + 12; tankisti (čeprav navaja drugi dokument v oborožitvi dva tanka PZKW števil. 2). Policijske sile so pri domobranstvu štejele 30 mož, poveljnik je bil učitelj poročnik Tone Perko. Šef gestapa v Kočevju je bil Gerlach, z njim je deloval še Martinc, detektivi pa so bili trije, Marjan Pograjšek, Vizil, ime tretjega je bilo neznano. Težka oborožitev: 2 havbici LeFH-18 kalibra 105 mm (150 mm) s posadko 43 mož, katere poveljnik je bil poročnik Fischer, 2 protitankovska topa Pak 65 mm, katere posadka je štela 12 mož (2 protitankovski puški), 18–20 težkih in 25 lahkih minometov, kar je bilo težko ugotoviti, saj "vojaštvo samo ne ve točno število" (7 in 10), 15–20 težkih mitraljezov tip Breda 8 mm pri domobrancih (12), 40 lahkih mitraljezov tip MG-34 8 mm pri Nemcih in 3–4 tipa Zbroj ter 50 tip Breda 6,5 mm pri domobrancih (25), 300 pušk Mauzer pri Nemcih in 400 italijanskih pri domobranstvu (ostalo so puške in 10 tromblonskih pušk – tromblonk) ter 40–50 brzostrelk Mauser pri Nemcih in 40 italijanskih pri domobranstvu (80). Razpolagali so tudi z motornimi sredstvi, in sicer s tanki: (2 PZKW števil. 2); 12 kamionov (15); 6 osebnih, luksuznih, avtomobilov

5 ARS-AS 1482, 7. korpus NOV in POJ, t.e. 7, Dopis Belokranjskega odreda NOV in POS štabu VII. korpusa NOV in POJ, št. 64, 2. 10. 1944.

(4); 3 motocikli (5); 4 motorji s prikolico; 2 traktorja in (2 oklepni vozili – avtoblindi).⁶ Citat, da sami vojaki niso vedeli za točno število lahkih minometov, nas navdaja k sklepu, da so obveščevalci odreda uspeli nekatere podatke pridobiti celo s strani pripadnikov sovražnikove postojanke.

V opisu postojanke je zapisano, da je le-ta obdana z bodečo žico visoko 1,3 m in široko 2,5 m, ob kateri je 100 bunkerjev, med katerimi je pet pripravljenih za topove, osem za minomete in štiri za reflektorje ter na zahodnem delu štiri velika mitralješka gnezda. Večina bunkerjev je bila iz opeke in železobetona ter vkopanih v zemljo, manjši pa so bili nemškega tipa tik ob zemlji (leseni in vkopani v zemljo ter pokriti s kamenjem in zemeljsko rušo). Povezani so bili s strelskimi jarki (1,5 m globokimi in 75 cm širokimi) ter telefonsko zvezo. Prehodnih blokov je bilo šest in to na cesti za Salko vas, proti Stari cerkvi, proti Mahovniku, na koncu Rožne ulice, v Podgorski ulici in proti Dolgi vasi. Na poti proti elektrarni in na cesti proti Cvišlerjem pa so postavljene ovire (španski jezdec). Podnevi so bile mešane nemško-domobranske posadke v velikih bunkerjih v moči šest do osem mož, oboroženih tudi s težkim mitraljezom, ponoči pa je bil zaseden zraven blokovskih še bunker številka 26 s posadko sedmih Nemcev, ter manjši s posadko štirih domobrancev (trije s puškami in en mitraljezec). V postojanki sami so bili štirje bunkerji, in sicer eden pred kinom, dva pred gradom in eden v Rožni ulici. V elektrarni je bila stalna posadka dveh Nemcev in šestih domobrancev z opazovalnico in reflektorjem. Patulje so pošiljali proti Mali gori, Cišlerjem, Livoldu, in Stari cerkvi v moči dvajsetih mož, patulje v moči osemdesetih mož pa proti Mozlju, Stalcarjem, Starem bregu, Polomu, Vrbovcu in Rakitni. Topovi so bili nameščeni na travniku med Marijinim in Sokolskim domom, flaki pa južno od postaje, pri pokopališču, pri Sokolskem domu in pri dijaškem domu. Skladišča streliva so bila na vrtu Marijinega doma in v t. i. kleti Vatikana (granate za topove in mine za minomete) ter v kleti hotela Trst, Zadruga in Andolškove hiše (pehotno strelivo). Poveljstvo domobrantskih enot je bilo v gimnaziji, nemških pa v Kajfeževi.⁷

Zgoraj navedeni zelo podrobni podatki o stanju moštva, utrjenosti in oborožitvi nasprotnikove postojanke, ki so jo partizanski obveščevalni centri zbirali v daljšem časovnem obdobju ter iz različnih virov in posredovali nadrejenim poveljstvom oziroma njihovim operativnim oddelkom za pripravo načrtov za napad na nasprotnika, na primeru Kočevja, pričajo, da so se v partizanski vojski zavedali pomena obveščevalnih aktivnosti za uspeh v posameznem spopadu z nasprotnikom. Vsestransko, popolno in pravočasno spoznati nasprotnika in njegovo bojno moč oziroma vojni potencial je bila vsekakor izredno obsežna in zahtevna naloga, saj je bilo treba pri tem spoznati in upoštevati mnoge dejavnike, ki so sestavljali vojni potencial vsake enote. Tako ni bilo dovolj, da so prepoznali vojsko, ki je bila na bojišču neposredni nasprotnik, ampak je bilo treba poznati njeno logistiko, izvore izpopolnjevanja z vojaki in materialnimi sredstvi, njeno industrijo in stanje rezerv surovin in vojnih rezerv. Prav tako je bilo za uspešen boj pomembno

6 ARS-AS 1482, 7. korpus NOV in POJ, t.e. 7, Dopis Belokranjskega odreda NOV in POS štabu VII. korpusa NOV in POJ, 12. 10. 1944; Opis postojanke Kočevje, Štab 7. korpusa NOV in POJ, 3. 11. 1944.

7 ARS-AS 1482, 7. korpus NOV in POJ, t.e. 7, Opis postojanke Kočevje, štaba 7. korpusa NOV in POJ, 3. 11. 1944.

poznavanje moralnih vrednosti in strokovne usposobljenosti nasprotnikovih starešin in vojakov ter družbenih in političnih odnosov v vojaški organizaciji ter pri tem upoštevati tudi posebnosti posameznih rodov in služb, ki so delovale v vojskah, kajti vsak izmed njih je deloval po posebnih in svojevrstnih načelih vojskovanja z mnogovrstnimi in vse bolj kompleksnimi oborožitvenimi sistemi. Tako se delovanje obveščevalne službe ni smelo omejiti samo na bojišče in na nasprotnikove enote, s katerimi so bile partizanske enote v neposrednih spopadih, ampak so morali, predvsem v višjih partizanskih poveljstvih, svoje obveščevalne napore usmeriti v globoko nasprotnikovo zaledje in to s ciljem prodrati v njegovo vojaško, gospodarsko in politično strukturo.

PRIMER DELOVANJA OBVEŠČEVALNE SLUŽBE PRI PODPORI TAKTIKE DELOVANJA PARTIZANSKIH ENOT V LJUBLJANSKI POKRAJINI

Iz poročil in seznamov, ki so jih zbirale partizanske enote, poveljstva oziroma štabi za potrebe lastnega delovanja in za potrebe nadrejenih poveljstev, je bilo razvidno, da so leta skrbno spremljale moč in razmestitev nasprotnika, saj je bilo vedenje o tem ključnega pomena za uspehe v bojih z njim.

Oglejmo si sedaj, kako je iz "Pregleda sovražnikovih sil na teritoriju VII. korpusa" razvidna razmestitev partizanskih nasprotnikovih sil oziroma formacij po posameznih sektorjih:⁸

Tabela 1: Pregled sovražnikovih sil na teritoriju VII. korpusa (ARS-AS 1851, t.e. 21).

Table 1: Overview of the enemy forces in the territory of the VII Corps (ARS-AS 1851, t.u. 21).

Sektor	Nemci	"BeGa"*	Italijani	Četniki
Meja – Sava	3.888	460		60
Lj. okolica	2.000	1.931		
Rakek – Lj. – Št. Peter	2.451	3.529	34	2.880
Št. Peter – Reka	1.542	385		700
Št. Peter – Trst	8.077	600	4.720	
Trst – Izola	6.715	270	496	
Trst – Kozina – Reka	3.265		205	
Lj. – Kočevje	936	1.440		
Lj. – Grosuplje	50	1.240		
N. mesto – Grosuplje	295	2.010		
N. mesto – Brežice	2.805	2.150		
Skupaj	32.024	14.015	5.755	3.640

* Tudi belogardisti, ime, ki so ga za formacijo Slovenskega domobranstva uporabljali v NOV in POS.

8 ARS-AS 1851, t.e. 21, Pregled sovražnikovih sil na teritoriju VII. korpusa, dokument štaba VII. korpusa NOV in POJ, 15. 11. 1944.

V poročilu štaba 7. korpusa NOV in PO Jugoslavije za čas od 15. do 30. septembra 1944 je zapisano, da se v zadnjem obdobju skupna številčna moč sovražnika ni spremenila in je znašala okoli 57.890 mož – "Nemcev, Italijanov in domačih izdajalcev", ki so bili razmeščeni vzdolž važnih cestnih komunikacij in ob železniških progah kakor tudi med nemško-italijansko mejo iz leta 1941. Tako je bilo razmerje med Nemci in "belogardisti" na sektorju Ljubljana – Št. Peter 2:3, na odseku Št. Peter do Trsta 30:1, v postojankah za kontrolo komunikacij in obale od Trsta do Reke 3:0, ob nemško-italijanski meji 9:1, v postojankah na obeh straneh spodnjega toka reke Krke in ob cestah od Save do Novega mesta 1:2, v postojankah ob cesti in železniški progi od Št. Petra do Reke 2:1, na sektorju komunikacij Ljubljana – Škofljica – Št. Vid – Kočevje je bilo razmerje med Nemci in domobranci v postojankah 1:6, v Ljubljani pa 1:1. Tako je partizanski nasprotnik za varovanje važnejših prometnih žil uporabljal nemške, pa tudi italijanske enote, domobranske enote pa le za varovanje manj pomembnih komunikacij ter za kontrolo zemljišča, na katerem so delovale partizanske enote, in s tem tudi za vezavo partizanskih enot na to območje.⁹

Iz seznama sovražnikovih postojank in njihove moči pa je razvidna moč partizanskih nasprotnikov, sovražnikov na območju delovanja 18. divizije.¹⁰

Tabela 2: Seznam sovražnikovih postojank in njihove moči (ARS-AS 1851, t.e. 27).

Table 2: List of enemy outposts and their military strength (ARS-AS 1851, t.u. 27).

Postojanka	Nemci	"bega"	Črna roka	Ustaši	Fašisti
Št. Peter	85	70			20
Ilirska Bistrica	250	150	20		
Prestranek	1.200	8			
Postojna	1.360	100		60	
Rakek	169	1.200			
Unec		30			
Ivanje selo		15			
Planina		30			
Logatec		190		450	
Bistra		25			
Dol	6	40		70	
Borovnica	120	750		70	
Goričica		20			
Podpeč		60			
Notranje Gorice		50			
Vnanje Gorice		20			

9 ARS-AS 1851, t.e. 21, Petnajstdnevno operacijsko poročilo (15.–30. IX. 1944) Operacijskega odseka Štaba VII. korpusa NOV in PO Jugoslavije, na položaju dne 18. X. 1944.

10 ARS-AS 1851, t.e. 27, Dokument štaba XVIII. divizije, dokument brez glave in datuma, s pečatom divizije in podpisom načelnika štaba in O.O. (obveščevalnega odseka).

Vrhnika	10	250			
Log	2	30			
Brezovica		30		360	
Ig		160			
Pjava Gorica		140			
Velike Lašče	160	640	7		
Ribnica	150	350			
Skupaj	3.508	4.378	27	1.070	20

V opombi zgoraj navedenega dokumenta je zapisano, da so bili pripadniki nemške tajne policije še v Št. Petru (8 pripadnikov), kjer je bilo še 120 pripadnikov (prisilne) delovne enote, na Rakeku (6) in v Borovnici (10) ter pripadniki domobranske policije v Št. Petru (6) in Logatcu (10). V nadaljevanju dokumenta pa je seznam razmestitve nasprotnikovih enot, kjer so enote Slovenskega domobranstva namesto z 'bega', kot je to v tabeli, označene z domobranci. Za ustaše je zapisano, da so bili v Postojni pod vodstvom komandirja Korac Žarka. Črna roka pa je bila v Velikih Laščah, katere pripadniki so bili stalno na terenu, kjer so pobijali terence, partizanske simpatizerje in manjše patrolje. V tabeli pa je z roko zapisana tudi skupna številka pripadnikov nasprotnikovih enot na tem območju – 9063.

Obveščevalni center 7. korpusa pa je v poročilu o splošnem stanju na teritoriju korpusa ter o delu in organizaciji obveščevalne službe z dne 5. aprila 1945 v rekapitulaciji navedel skupno število sovražne vojske v obsegu 21.134 mož, in sicer:¹¹

Tabela 3: Skupno število sovražne vojske (ARS-AS 1482, t.e. 9).

Table 3: Total headcount of the enemy armed forces (ARS-AS 1482, t.u. 9).

Sektor	Nemci	"bega"	Nedič	Četniki	ROA
Meja – Sava	2.671	348		150	
Ljubljana – okolica	1.000	2.036			
Ljubljana – Rakek – Št. Peter	783	2.197	3.150		
Ljubljana – Kočevje	834	1.770			
Ljubljana – Grosuplje	5	505			
Ljubljana – Novo mesto	210	1.350			790
Novo mesto – Brežice	1.395	1.590			350
Skupaj	6.898	9.796	3.150	150	1.140

Ob spremljanju številčnega stanja nasprotnika in razmestitve njegovih enot je bilo velikega pomena tudi spremljanje in ugotavljanje sprememb v njegovi taktiki in upoštevanje le-teh pri delovanju lastnih enot. V svojem poročilu navaja poveljstvo 7. korpusa, da je nasprotnik v boju proti partizanom uporabljal dva načina bojevanja, dve taktiki. Na ofen-

¹¹ ARS-AS 1482, 7. korpus NOV in POJ, t.e. 9, Poročilo o splošnem stanju na teritoriju VII. korpusa, obv. št. 184, 5. 4. 1944.

zivne aktivnosti korpusa na območju Bosiljeva je reagiral z večjo koncentracijo sil pehote, podprto z mehanizirami enotami, ki so nastopale pred pehotnimi. Prav tako so pehotne enote, ki so vdrle v Belo krajino, napadale v skladu s taktičnimi pravili redne vojske, kjer se je pred napadom pehote vedno izvajala topniška in minometna predpriprava ognja, nato pa so sledile pehotne enote, ki so se v času ognjene priprave, v strelski formaciji, približevale položajem partizanskih enot in izvajale juriš. V nočnem času nasprotnik ni izvajal napadov, ampak je nasprotno, tudi brez protinapada partizanskih enot, zapuščal podnevi zasedene položaje in se zaustavil in utrdil na grebenih okoli naselja. V času napada je požgal samo objekte okoli naselja, ki so ponoči osvetljevali okolico in s tem nasprotniku onemogočil protinapad. Pri partizanskih napadih ponoči pa je dopustil, da so le-ti prišli čim bliže položajem, na 20 do 30 metrov, ter nato odprli ogenj iz vsega lahkega orožja. Kljub številčni premoči pa ni poskušal z obkolutitvijo partizanskih enot. Tako je taktiko "[...] regularne vojske uporabljal samo takrat, kadar je bil po večini sestavljen iz tujerodcev, Nemcev in kadar napada naše enote s številčno nadmočnostjo".¹²

Druga vrsta taktike, ki naj bi jo partizanski nasprotnik uporabljal predvsem na območju Grosuplje – Št. Vid – Velike Lašče – Kočevje, je bil "čisti gverilski način vojevanja". V kolonah od 200 do 400 mož je že ponoči izpadel iz postojanke in se premikal izključno po prikritem gozdnatem terenu. Take enote so bile izven postojanke neprekinjeno dva do tri dni, brez dodatne oskrbe ter oborožene samo z lahkim pehotnim orožjem. Nasprotnik je napadal samo že vnaprej odrejene cilje, kot so bili višji štabi, zaledne ustanove, slabo zaščitene komore. Tako je bilo očitno, da je akcije izvajal potem, ko je dobil od svoje obveščevalne službe točne podatke. Tako se je pri napadu na Draščo vas, kjer je uničil 2 partizanska tanka manjše tonaže, izkazalo, da je imel točne podatke o tem, kje se tanka nahajata. Očitno jih je dobil s strani civilistov, naklonjenih "belogardistom". Nasprotnik se je, zaradi tega, da se ne odkrije, izogibal srečanj s partizanskimi patruljami. Gverilski način bojevanja pa je uporabljal "[...] iz onih postojank, v katerih se nahajajo po večini belogardisti in to iz postojank v obliki klešč, vsekanih v naš sektor od Škofljice do Kočevja in od Škofljice do Št. Vida, ter iz klina – postojank ob Krki na obeh obalah iste do Novega mesta".¹³

Iz zaslišanja ujetega domobranskega vojaka iz I. udarnega bataljona lahko bolj natančno razberemo potek zgoraj navedenega delovanja nasprotnikov partizanskih enot. Vse akcije so bile izvedene hitro in nepričakovano. V veliko primerih naj bi v večernih urah kakšna ženska prišla v postojanko oziroma v štab bataljona. Čez približno četrto ure je bila bataljonu ali četi dana naloga za odhod, ženska je odšla iz postojanke pol ure za tem. Pri tem vojakom ni bilo povedano, kam gredo, pa niti kakšno nalogo bodo izvedli. Bataljon je izvajal premik "na partizanski način", v koloni po eden, večinoma po gozdu, čeprav so morali zaradi tega na poti delati dolge ovinke, se izogibati poti in stez ter izvajati pohod kar preko gozda, kar je bilo možno, ker so bili domačini in so poznali

12 ARS-AS 1851, t.e. 21, Petnajstdnevno poročilo Operacijskega odseka štaba VII. korpusa NOV in PO Jugoslavije, na položaju, september 1944.

13 ARS-AS 1851, t.e. 21, Poročilo Operacijskega odseka štaba VII. korpusa NOV in PO Jugoslavije za obdobje od 1. do 15. avgusta, na položaju, 4. 9. 1944.

pokrajino. Premike so izvajali tudi vzporedno s cestami ali po poteh, ki so bile 50 do 100 metrov vzporedno z njimi, uporabljali pa so jih samo v primeru, če so bili oboroženi s topom. Razporeditev kolone je bila sledeča: spredaj dve lahki četi, zatem komora, dva topa, radijska postaja, minometa, težka četa in na koncu kolone lahka četa. Če jih je vodil major Križ, so imeli ob koloni pobočnice, če pa jih je stotnik Meničanin, pa ne. Ko so prišli na mesto partizanske enote, ki so jo kasneje napadli, so poveljniki čet odšli na ogled terena in položaja, kar je trajalo tudi uro, vojaki pa so imeli med tem počitek. Po posvetovanju poveljnikov so poveljniki čet dali navodila za napad poveljnikom vodov, ki so nato povedali moštvu, kje so partizani, ki jih je treba napasti.¹⁴

Partizanske enote so imele odgovor na prvo vrsto taktike, delovanja nasprotnika, kar se je pokazalo v primeru napada nasprotnika na sektor Metlike. V času nasprotnikove topniške in minometne priprave so partizani prenehali s streljanjem iz lahkega pehotnega orožja, tako da nasprotnik ni mogel opraviti korektur napadov na vidne cilje. Ko je nasprotnik prišel, po prekinitvi streljanja iz svojega težkega orožja, v bližino partizanskih položajev, so partizani odprli ogenj iz vsega orožja ter ga prisilili k umiku. Partizanske borbe pa je v primeru lastnih nočnih protinapadov presenetilo predvsem to, da jih je nasprotnik pustil, da so se položajem zelo približali, nato pa odprl ogenj iz vsega orožja. Vendar so se partizani hitro prilagodili temu načinu bojevanja nasprotnika in se položajem približali v malih skupinah in jih zasuli z bombami. V okviru brigad so izvajali tudi samostojno delovanje njihovih manjših enot, vodov in čet. V primeru, da je nasprotnik ogrožal položaje, ki so jih zasedale, so se po gozdnatem ozemlju umaknile, se prerazporedile in nato napadle nasprotnika v bok. V podpori napredovanja pehotnih enot pa so uporabljali tudi artilerijo. Tako sta bila komandant divizije in opazovalnica v telefonski povezavi in so se lahko zahteve poveljnika hitro realizirale. Za odkrivanje ciljev pa so bili v prednjih četnih pehotnih položajih artilerijski opazovalci. Ker pa bataljon in brigada nista bila povezana s telefonsko linijo, so nastajale težave pri prenosu podatkov o ciljeh, od opazovalcev do opazovalnice.¹⁵

Proti gverilskemu načinu delovanja nasprotnika pa partizanske enote niso imele usreznega in učinkovitega odgovora. To je bilo za partizanska poveljstva nenavadno oziroma težko dojemljivo, "[...] saj so naši borci in mi partizani prvi uporabljali to taktiko, ki jo sedaj uporablja sovražnik in ki je izraz njegove slabosti". Z namenom, da bi preprečili takšno delovanje nasprotnika, ki je povzročalo partizanskim enotam velike izgube, so morale partizanske enote izvesti najstrožje mere in ukrepe za razbitje nasprotnikove obveščevalne mreže. Pri tem so morali v kraju, kjer se je napad nasprotnika zgodil, uporabiti, ne glede na politično situacijo in taktiko, tudi "[...] drakonske mere v pogledu kolektivne kazni za civilno prebivalstvo, naklonjeno belogardistom, kakor izseljevanje njihovih družin". Kot druga mera se je nalagala vzpostavitev lastne civilne obveščevalne mreže, ki je morala takoj začeti s pošiljanjem podatkov o nasprotnikovih odhodih iz pos-

14 ARS-AS 1851, t.e. 21, Poročilo Operacijskega odseka štaba VII. korpusa NOV in PO Jugoslavije za obdobje od 1. do 15. julija, številka 321, na položaju, 28. 8. 1944.

15 ARS-AS 1851, t.e. 11, Navodilo Okrožnica Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, za borbo proti najnovejši sovražnikovi taktiki, št. 28/44, 9. 8. 1944.

tojanek in njegovi nameri. Naslednje mere so bile: v bližino postojank so morali za najmanj 24 ur pošiljati tajne specializirane patrolje, v zalednih enotah so morali povečati "konspiracijo" in varovanje, ter ne nazadnje, z namenom uničevanja in zasledovanja nasprotnikovih kolon pa so morale brigade koncentrirati svoje sile.¹⁶

Tako je nasprotnik na območju delovanja 7. korpusa napadal "[...] s pokretnimi bataljoni in dela to jako konspirativno". Le-ti so pogosto menjavali svoje postojanke in napadali v različnih smereh. Gibali so se v več kolonah po težko prehodnem in z rastjem pokritem zemljišču in skušali presenetiti manjše skupine partizanov, posebej še štabe, kar jim je velikokrat tudi uspelo. Tako je na primer iz postojanke Stična – Št. Vid krenil nasprotnik preko gozdnega, hribovitega in z mnogimi stezami prepredenega zemljišča, v smeri Sela Šumberk ter s pomočjo vodičev, domačinov, obšel položaje dveh partizanskih brigad in napadel štab ene izmed enot. Slabo uro pred tem je bil štab sicer obveščen, da se nasprotnik premika iz postojanke, vendar ni odredil potrebnega izvidovanja, pa tudi obveščevalne in ogledniške patrolje, ki so opazile nasprotnika ob postojanki, so, namesto da bi ga spremljale pri premiku, prekinile nadaljnje izvidovanje ter se vrnilo v svoje enote. V tem času se je lahko nasprotnik nekontrolirano premikal in opravil svojo nalogo, saj so ga partizanske enote čakale na svojih položajih, ki jih je obšel in tako "[...] po naši krivdi dosegel svoj cilj".¹⁷

Napade je na partizanske enote v večini primerov izvajal jurišni bataljon, ki je bil v sektorju Št. Vid – Stična in je bil "[...] sestavljen po večini že iz starih belogardistov iz MVAC. Interesantno je, da ta banda z ozirom na grozodejstva, katera vrši nad nam naklonjenimi civili in vsemi ujetimi partizani, širi propagando, da ji je cilj pobiti čim več partizanov, ker tako bodo kmalu prišli partizani v mesta, oni pa v gozd. Jasno je, da prednji vpadi otežkočajo delo, katero je zvezano s kretanjem posameznikov – kakor političnih delavcev, kurirjev in intendantov – na sektorju osvobojenega ozemlja od gornjega toka Krke proti Mirni, Trebnjem, Št. Vidu in Stični. Med političnimi delavci in pri tovariših v pozadinskih ustanovah – oni gledajo v sedanjem času samo na celotno svetovno politično in vojaško situacijo [je opaziti] celo neke vrste malodušnost in oportunističnost, ker pravijo, da jim naše enote morajo osigurati neovirano delo. Pri tem pa ne pomislijo na celokupno politično in vojaško delo partizanov v letu 1941–43 in na okolnosti, pod katerimi so oni razvijali tedaj svoje delo. Z ozirom na razkroj v domobranskih vrstah v sedanji situaciji taki vpadi sovražnika niso znak neke njegove ofenzivnosti, nego imajo za cilj škodovati naši NOV in izvirajo iz malodušja in sigurnega propada."¹⁸

Naslednji način delovanja je bila "obkoljevalna taktika". Izvajali so jo tako, da so slabši deli nasprotnikove formacije napadali, močnejši pa čakali v zasedi. Tako je pri partizanskem napadu na Štampetov most nasprotnik koncentriral premične bataljone na smeri Št. Vid–Sv. Trojica–Sleme, posedel položaje in čakal na partizanske enote, ki so

16 ARS-AS 1851, t.e. 11, Navodilo Okrožnica Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, za borbo proti najnovejši sovražnikovi taktiki, št. 28/44, 9. 8. 1944.

17 ARS-AS 1851, t.e. 30, Sovražnikova in naša taktika, dokument brez glave, naslovnika in datuma.

18 ARS-AS 1851, a.e. 21, Poročilo operacijskega odseka štaba VII. korpusa NOV in PO Jugoslavije za obdobje od 1. do 15. julija, št. 321, na položaju, 28. 8. 1944.

se vračale z napada. Pri tem je z manjšimi silami iz Borovnice in Rakeka napadal v smeri umika partizanskih enot. Tako "[...] bi prišle naše edinice v težak položaj, da niso pravočasno zvedele za namere sovražnika". Po končanih akcijah se te enote niso vračale v isto postojanko in po isti poti, po kateri so krenile v napad, temveč so postojanke in smeri vrnitve večkrat spreminjale, tako da je bilo zaradi tega njihovo zasledovanje zelo oteženo. Tako je na primer "IV. pokretni bataljon" iz Grosuplja preko Krke vdrl v Suho krajino in se po dvodnevem boju s partizanskimi enotami vrnil preko Velikih Lašč v Rakek. Če so v akcijah Nemci sodelovali z domobranskimi enotami, so se le-te izvajale z veliko številčno premočjo, s težko oborožitvijo in tanki. Napade so izvajali koncentrično iz več bližnjih, pa tudi bolj oddaljenih postojank, iz katerih so moštvo na izhodiščne položaje pripeljali s tovornjaki ali po železnici. Samih postojank niso branili samo v ožjem smislu, temveč tudi položaje v njihovi neposredni bližini, ki so bili utrjeni z bunkerji in obdani z bodečo žico in minskimi polji. Tako je okoli Višnje gore "[...] sovražnik zasedel položaje okrog same postojanke Peščenik in Stari grad, iste utrdil z bunkerji ter postavil žično prepreko in minska polja".¹⁹

Partizanska taktika se v celotnem obdobju bojevanja ni veliko spremenila in s tem se tudi ni prilagodila novemu načinu bojevanja nasprotnika. Partizanska vojska je imela do sedaj pobudo in je bila neprenehoma v napadu, nasprotnik pa je bil prisiljen na obrambo v svojih utrjenih postojankah ter se odzivati na partizanske akcije. Če so se partizani želeli izogniti posledicam lastne pasivnosti, so morali, ali preiti v splošno ofenzivo in tako nasprotnikovo delovanje podrediti svoji volji ali pa je bilo treba partizansko taktiko prilagoditi nasprotnikovi. Prehod v splošno ofenzivo ni bil odvisen od lokalne, ampak od splošne, strateške situacije, kar pa ni onemogočalo, da so bili na posameznih območjih lastnega delovanja bolj aktivni in tako vsilili svojo voljo nasprotniku. Prilagoditev taktike je bila tako popolnoma v rokah partizanskih enot, katerih štabi in funkcionarji so se morali ravnati po pravilu: "Kdor hoče presenetiti, je lahko sam presenečen", katerega so opuščali in je bil zaradi tega nasprotnik vedno bolj drzen in je partizansko vojsko vedno bolj "vzнемirjal".²⁰

Ker je nasprotnik z nekaterimi novostmi v dotedanji taktiki, predvsem z ustanovitvijo udarnih bataljonov, od katerih so poskušali kopirati taktiko, ki so jo "[...] v teku 3-letne borbe zgradili partizani" in "zakriti svojo slabost in paralizirati vse močnejši razvoj naše vojske", je Glavni štab NOV in POS izdal najprej posebno "Navodilo za borbo naših edinic proti najnovejši sovražnikovi taktiki", nato pa še "Okrožnico za dviganje manevrske sposobnosti naše vojske", katerih namen je bil uspešno se upreti najnovejši taktiki nasprotnika, s katero je, predvsem na območju VII. in IX. korpusa, dosegel nekaj večjih uspehov. Predvsem izgube, ki sta jih utrpela komanda mesta Žužemberk in XV. brigade, ob nenadnem vpadu nasprotnika v tem kraju, so zahtevale, da v partizanskem poveljstvu "z vso resnostjo podvzamejo potrebne ukrepe". Ob pravilni uporabi manevra partizanskih enot so bile tako izgube popolnoma nepotrebne, saj je bilo možno predrzni nastop

19 ARS-AS 1851, t.e. 30, Sovražnikova in naša taktika, dokument brez glave, naslovnika in datuma.

20 ARS-AS 1851, t.e. 11, Okrožnica Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, za dviganje manevrske sposobnosti naše vojske, št. 354, na položaju, 11. 8. 1944, poslana korpusom, divizijam, Oficirski šoli in oddelkom Glavnega štaba.

nasprotnikovih udarnih bataljonov izkoristiti proti njemu samemu, kot je to pri ponovnem vpadu v Žužemberk dokazala enota 20 mož, ki je "s pravilno odločnostjo prisilila močno sovražnikovo kolono k paničnem begu".²¹

Z namenom usposobiti partizansko vojsko za uničevanje nasprotnika, ne samo v njegovih utrjenih postojankah, ampak tudi na terenu, so morale partizanske enote z vso "odločnostjo, brzino in vztrajnostjo in požrtvovalnostjo" izvesti naslednje ukrepe:

1. Partizanske enote so morale načrtno spremljati nasprotnikovo taktiko, analizirati vsako borbo z nasprotnikom in tako izpopolnjevati lastno taktiko. V prilogi dokumenta so enotam poslali tudi posebna Navodila, ki jih je izdelal Operacijski oddelek Glavnega štaba, katera so morali vsi štabi dobro proučiti in izvesti ukrepe, da se bodo enote usposobile, kot je predvideno v Navodilih.

2. Največjo pozornost so morali nameniti usposabljanju enot, ki je moralo potekati tako, da so v usposabljanje vključili vso oborožitev, vse veje vojske in tudi štabe. Posebne slabosti, ki so jih ugotovili pri usposabljanju in jih je bilo treba izboljšati, so bile:

- Usposabljanje se je omejilo samo na osnove poznavanja oborožitve, razvijanja v strelce, iskanja zaklonov, utrjevanja. Enote pa se niso usposabljale in urile v medsebojnem sodelovanju vseh vrst orožja, za medsebojno sodelovanje vseh vej vojske in za pravilno uporabo pomožnega aparata štabov.

- Posebno pozornost je bilo treba nameniti samostojnemu delovanju osnovne enote vojske in njenih funkcionarjev. Tako je bilo treba v samostojnem delovanju in sodelovanju z drugimi enotami uriti vsako desetino, patroljo, izvidnico, predhodnico, pobočnico in zaščitnico, zasedo, pravilno postavljanje stražarskih mest in pravilno ravnanje in izvrševanje dolžnosti na njih.

- Posebno je bilo treba izuriti pomožne veje vojske, da so bile sposobne za točno izvrševanje povelj in s tem pripomogle k manevrski sposobnosti enote, katere del so bile. Posebej se je to nanašalo na vzpostavljane borbene zveze, obveščevalne, sanitetne in intendantske službe. Dolžnost vsakega obveščevalnega centra je bila, da je služil potrebam enote, pri kateri je bil formiran ter da je bil organiziran tako, da je v boju pripomogel k dvigu manevrske sposobnosti enote.

- Pri usposabljanju je bilo treba posvečati posebno pozornost tudi natančnosti v izvrševanju odredb nadrejenih ter poročanju o situaciji na terenu, v posamezni enoti in o izvršeni nalogi.

- Za urjenje je bilo treba porabiti večino časa enot.

3. V enotah se je bilo treba znebiti vsega nepotrebne "balasta":

- Odpraviti je bilo treba nevarnost birokratizma, vendar ne na škodo potrebne administracije in poročanja nadrejenim o stanju ter podrejenim o nalogah.

- Vsak vojak, podčastnik in častnik je moral imeti točno določene naloge in je moral biti izkoriščen do najvišje mogoče mere in ni se smelo dopuščati uvajanje nepotrebnih pomočnikov in pisarjev.

21 ARS-AS 1851, t.e. 11, Okrožnica Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, za dviganje manevrske sposobnosti naše vojske, št. 354, na položaju, 11. 8. 1944, poslana korpusom, divizijam, Oficirski šoli in oddelkom Glavnega štaba.

- Drugače je bilo treba organizirati intendantsko službo, ki je morala postati sposobna manevrskega delovanja.

- Ves pomožni aparat vojske, razne krojaške, čevljarske in orožarske delavnice, je bilo treba izločiti iz operativnih enot in ga prenesti v zaledne enote.

- Vse propagandno in kulturno prosvetno delo je moralo biti popolnoma pod nadzorom politični komisarjev in njihovih pomočnikov, zato so bili ukinjeni vsi propagandni odseki v brigadah in odredih.

4. Mnogo večjo pozornost so morali v enotah posvetiti zavarovanju lastnih enot in nadzoru območja, na katerem so te bile. Vsako "lahkomiselnost glede stalne budnosti proti delovanju sovražnika" pri posameznih funkcionarjih in štabih pa so nameravali, kot so to storili v primeru vpada v Žužemberk, najstrožje kaznovati.²²

ZAKLJUČEK

Partizanski način vojskovanja je temeljil na: stalni borbeni aktivnosti enot, tako da je bil napad osnovni način boja; neprekinjenem premiku; delovanju ponoči; doseganju presenečenj s prepadi, zasedami, infiltracijami, diverzijami; tajnih, prikritih pohodih; delovanju v vseh terenskih in vremenskih pogojih. S tako širokim razponom pogojev in z originalnostjo v realizaciji je predstavljena partizanska taktika v bistvu antiteza klasičnim vojnim pravilom. Partizanske enote so delovale originalno, smelo, hitro, s silovitim udarom, spretnim približevanjem in umikanjem ter pogumom starešin in borcev ter s tem nevtralizirale številčno in tehnično premoč nasprotnika. To vse pa ne bi bilo možno brez učinkovite organizacije in delovanja partizanske vojaške obveščevalne službe, ki je poveljujočim, pa tudi zahodnim zaveznikom, omogočala učinkovito delovanje proti nasprotniku (npr. Bajc, 2008, 353). Pri analizah sodobnih vojaških spopadov velikokrat pozabimo na izkušnje preteklih vojskovanj, ki so v spopadih, na osnovi doktrinarnih zapovedi ter lastnih znanj in izkušenj, velikokrat že našli rešitve, katere v sodobnosti marsikdaj na novo odkrivamo. Ob proučevanju partizanske vojaške taktike ter njene ga povezovanja s principi delovanja sodobnih vojsk so vojaško-zgodovinske raziskave neizčrpen vir za delovanje in odločanje vojaških poveljnikov danes, saj so, kljub izjemnemu tehnološkemu napredku, ki so mu bili vojaki v svojem delovanju priča, osnovni principi delovanja ostali enaki. Kdaj, kako in kje, odloči poveljnik. Sam. In sam nosi tudi odgovornost za uspeh ali neuspeh svoje odločitve. Pri tem pa so mu v neizmerno pomoč vojaški obveščevalni podatki.

22 ARS-AS 1851, t.e. 11, Okrožnica Glavnega štaba NOV in PO Slovenije, za dviganje manevrske sposobnosti naše vojske, št. 354, na položaju, 11. 8. 1944, poslana korpusom, divizijam, Oficirski šoli in oddelkom Glavnega štaba.

THE SECRET SERVICE AND OPERATION TACTICS OF PARTISAN UNITS ON THE EXAMPLE OF THEIR ACTIVITY IN THE PROVINCE OF LJUBLJANA

Tomaž KLADNIK

Slovenian Armed Forces, Command and Staff School
Engelsova 15, Kadetnica, 2111 Maribor, Slovenija
e-mail: tomaz.kladnik@mors.si

SUMMARY

Partisan tactics or partisan combat strategies were based on the constant fighting activity of the units, so the attack was a basic fighting strategy. Uninterrupted withdrawals from action; night actions; surprising the enemy with sudden attacks, ambushes, infiltrations, and sabotage; secret marches; and operating in any kind of terrain or weather conditions were also the trademark of partisan tactics. With this wide a range and originality in implementation, partisan tactics actually presented the antithesis to the classical rules of military action. Partisan units operated in an original, bold, and quick manner; with violent strikes, skilful attacks and retreats, and the courage of their fighters and their superiors, they neutralised the enemy's numerical and technical dominance.

In order to conduct this kind of operation successfully, information about the enemy was of crucial importance. When fighting the partisans, the enemy used two fighting strategies, two tactics. The enemy reacted to the offensive activities by the larger partisan units with a greater concentration of infantry forces; these forces were supported by mechanised units which saw action before the infantry units. Another fighting strategy was employed mostly by the battalions of the Slovenian Home Guard, which implemented secret movements in the woods, for which they used good guides who knew the territory very well and could lead the units down the paths or bypass them. A smaller column was usually on the move down a road with the intention of fooling partisan staffs and engaging units responsible for their destruction, while the majority of the column had already split off and continued to move to their final destination. In this way, they employed the tactics of parallel, relatively quick moving units, each of which moved in its own direction and finally merged into a large group before they reached their final destination.

With the enemy's new fighting strategy, the partisan units faced a new military challenge they had not yet faced in previous fights, and so they had a response to enemy activities only for the first type of tactics. For the guerrilla fighting strategy of the enemy, the partisan units had no proper or effective response. With the intention of preventing this kind of enemy activity which caused great losses to partisan units, the partisan units, above all, had to implement measures for the destruction of the enemy's intelligence network.

Key words: Slovenia, WWII, Province of Ljubljana, secret services, National Liberation Army and Partisan Detachments of Slovenia, VII Corps of the National Liberation Army and Partisan Detachments of Yugoslavia (NOV and POJ)

VIRI IN LITERATURA

- ARS-AS 1482** – Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Zbirka gradiva vojaških enot Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1942–1945 (AS 1482).
- ARS-AS 1851** – ARS, fond Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1941–1945 (AS 1851).
- ZDP NOV (1941)**: Zbornik dokumentov in podatkov o Narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del-serija VI: Borbe v Sloveniji. Knjiga 1, dokument št. 5: Pravila glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet o ustroju, delu in nalogah partizanskih čet, sredi julija 1941 (Partizanski zakon), 34–44.
- Bajc, G. (2008)**: Anglo-Američani in sabotaže slovenskih partizanov na južni železnici. *Acta Histriae*, 16, 3, 343–357.
- Dornik Šubelj, L. (1999)**: Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.
- K. F. [Selin, M.] (1978)**: Nič več strogo zaupno. Ljubljana, Partizanska knjiga.
- Klanjšček, Z. et al. (ur.) (1976)**: Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945. Ljubljana, Vojaško zgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja.
- Lindsay, F. (1998)**: Ognji v noči. Ljubljana, Zveza združenj borcev in udeležencev NOB Slovenije.
- Kleut, P. (1960)**: Partizanska taktika in organizacija. Beograd, Vojno delo.
- Maček, I. M. (1981)**: Spomini. Zagreb, Globus.
- Subotić, V. (1981)**: Partizanska taktika u narodnooslobodilačkom ratu. Beograd, Vojnoistorijski glasnik.
- Svetina, A. (2004)**: Od osvobodilnega boja do banditizma. Ljubljana, Nova obzorja.
- Vresnik, D. (1987)**: Druga brigada vojske državne varnosti – narodne obrambe. Ljubljana, RK ZRVS Slovenije.
- Vresnik, D. (1988)**: Tretja brigada vojske državne varnosti – narodne obrambe. Ljubljana, RK ZRVS Slovenije.
- Vresnik, D., Jerkič, B. (1999)**: Zaščita in boj za svobodo 1944–1945. Ljubljana, Inštitut za prenos znanja in tehnologije.